

Вігаль Галубовіч
(Наваполацк)

Матэрыялы па гісторыі скарбу ВКЛ у кнігах запісаў за перыяд праўлення Уладзіслава IV Вазы

Канцылярыя вялікіх князёў літоўскіх ад пачатку свайго сталлага існавання, з часу праўлення Казіміра Ягелончыка, была шчыльна звязана са скарбам ВКЛ, больш таго, польскі даследчык К. Пяткевіч дапускае, што „пачаткова скарб знаходзіўся пад апекай канцлера”¹. Урад падскарбія спарадычна з’яўляецца ўжо ў першай палове XV ст., а канчаткова ўсталяваўся пад канец праўлення Казіміра Ягелончыка². Тым не менш, менавіта слугі канцылярыі выконвалі ў XVI ст. „рэвізіі гаспадарскіх добраў, разлікі дзяржаў, ключоў, мыт і г. д.”³. Першая згадка пра ўрад скарбовага пісара паходзіць з 1519 г., а рэарганізацыя скарбу наступіла толькі ў выніку правядзення ў 1557 г. у гаспадарскіх добрах „валочнай памеры”, калі быў вызначаны штат супрацоўнікаў скарбу — пісараў, адзін з якіх даглядаў за скарбовай метрыкай⁴. Самі ж кнігі метрыкі ў XVI ст. павінны былі знаходзіцца ў Троцкім замку пад непасрэдным даглядам падскарбія ВКЛ⁵. Соймавая пастанова 1607 г. аба-

¹ К. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo Litewskie pod rządami Aleksandra Jagiellończyka: Studia nad dziejami państwa i społeczeństwa na przełomie XV-XVI wieku*, Poznań 1995, s. 15.

² *Urzednicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV-XVIII*, Kórnik 1994, s. 155.

³ К. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo...*, s. 15.

⁴ *Urzednicy centralni...*, s. 111-112.

⁵ С. Л. Пташицкий, *Описание книг и актов Литовской Метрики*, Санкт-Петербург 1887, с. 4.

вязала захоўваць у першую чаргу старыя кнігі метрыкі „w skarbcu litewskim”, а новыя пры канцлерах⁶. Паміж дзвюма ўстановамі існаваў таксама і абмен кадрамі, паколькі не рэдчасцю былі пераходы з пасады у скарбе на пасады ў канцэлярыі. Самым блізкім прыкладам з’яўляецца кар’ера Стэфана Паца, які 17 снежня 1630 г. быў намінаваны на падскарбія, а 26 лістапада 1635 г. на падканцлера ВКЛ⁷. Службоўцы меншага рангу таксама часам атрымлівалі намінацыі на пасады ў суседнюю ўстанову. Так, слуга канцэлярыі ВКЛ Ян Казімір Пашкевіч атрымаў за заслугі, аказаныя ў канцэлярыі, ад караля 18 жніўня 1631 г. намінацыйную прывілею на скарбовае дваранства і юргельт у памеры 160 злотых па смерці Самуэля Бральніцкага⁸. Відавочна, кар’ерны рост у межах канцэлярыі для слуг быў досыць праблематычным.

Паміж скарбам і канцэлярыяй ВКЛ павінны былі існаваць шчыльныя адносіны ўжо таму, што адна з устаноў не магла абысціся без архіваў другой. Можна нават адзначыць, што значная частка, калі не большасць, копіі дакументаў, якія захаваліся ў кнігах запісаў метрыкі XVII ст., мелі ў роўнай меры дачыненне да дзейнасці і канцэлярыі, і скарбу ВКЛ, ці фіксаваліся з улікам яе спецыфікі.

Паколькі метрыка ВКЛ утрымлівала між іншымі копіі менавіта скарбовых дакументаў, то яны традыцыйна вакарыстоўваліся пры вывучэнні розных аспектаў эканамічнай гісторыі ВКЛ. Так, знакамітая манаграфія М. В. Доўнар-Запольскага, прысвечаная дзяржаўнай гаспадарцы ВКЛ пры Ягелонах, заснавана пераважна на матэрыялах метрыкі⁹.

Без аналізу матэрыялаў метрыкі немагчыма праводзіць і даследаванне гісторыі скарбу ВКЛ у XVII ст. Напрыклад, толькі дзякуючы публікацыі літоўскім гісторыкам Антанасам Тылам захаваных у кнігах запісаў метрыкі справаздач, якія прадстаўляліся падскарбіямі земскімі для зацвярджэння сената і пасольскай ізбе сойма ў 1600-1632 гг., стала магчыма з’яўленне манаграфіі Анны Філіпчак-Коцур, прысвечанай гісторыі скарбу ВКЛ у 1588-1648 гг., пра што сведчыць яна сама¹⁰. Некаторыя заўважныя недахопы кні-

⁶ A. Rachuba, *Kancelarie pieczętarzy WKsL w latach 1569-1765*, [w:] *Lietuvos Metrika: 1991-1996 metu tyrinėjimai=Lithuanian metrika: Investigations 1991-1996*, Vilnius 1998, s. 264.

⁷ *Urzednicy centralni...*, s. 157.

⁸ Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (далей: НГАБ), КМФ-18, воп.1, спр. 103, арк. 20адв.-21.

⁹ М. Довнар-Запольский, *Государственное хозяйство Великоо княжества Литовского при Ягелонах*, т. 1, Киев 1901.

¹⁰ A. Filipczak-Kocur, *Skarb Litewski za pierwszych dwu Wazów 1587-1648*, Wrocław 1994, s. 7.

гі з'яўляюцца якраз вынікам абмежаванага выкарыстання метрыкі ВКЛ, паколькі аўтарка працавала толькі з апублікаванымі А. Тылам матэрыяламі.

Дакументы па гісторыі скарбу ў кнігах запісаў метрыкі ВКЛ за перыяд праўлення Уладзіслава Вазы можна сістэматызаваць наступным чынам: 1) намінацыі на пасады, звязаныя са скарбам; 2) прывілеі на юргельты; 3) распараджэнні і канфірмацыі караля па асобных пытаннях; 4) справаздачы падскарбіх на соймах.

Матэрыялы кніг запісаў метрыкі за перыяд праўлення Уладзіслава IV Вазы каштоўныя не ў апошнюю чаргу тым, што ўтрымліваюць намінацыі на скарбовыя ўрады ў ВКЛ, але, на жаль, далёка не ўсе. Падскарбіі земскія мяняліся за перыяд праўлення Уладзіслава Вазы тры разы, але ў кнігі запісаў трапілі толькі дзве адпаведныя намінацыі: Мікалаю Трызне ад 30 лістапада 1635 г.¹¹ і Гедэону Міхалу Трызне ад 5 красавіка 1644 г.¹² Не была скапіравана ці не захавалася намінацыя Мікалаю Кішцы, падскарбію ВКЛ у 1640-1644 гг.¹³ Намінацыі на ўрад дворнага падскарбія ў кнігах запісаў увогуле няма, хаця на гэтую пасаду і былі прызначаны тры чалавекі: Пётр Пац, Антоні Ян Тышкевіч і Багуслаў Ежы Слушка¹⁴. Другім па службовай іерархіі ўраднікам у скарбе быў скарбны, які не толькі замяняў падскарбія ў Вільні, але мог нават самастойна прадстаўляць справаздачы аб выдатках ВКЛ на соймах, як гэта адбылося ў 1646 г.¹⁵ За перыяд праўлення Уладзіслава Вазы скарбны прызначаўся толькі адзін раз 30 жніўня 1645 г., калі пасада была перададзена Самуэлю Бейнарту, жмудскаму чэсьніку, пасля адрачэння Станіслава Раманавіча Бейнарта¹⁶. У прывілеі дадаткова пазначаецца маёмасць, якая належыла да дадзенага ўрада. Так, новы скарбны атрымаў „у спадчыну” скарбовую камяніцу ў Вільні, дзе, па іншых сведчаннях, „sprawy skarbowe odprawuia”¹⁷, спецыяльна фундаваную на скарбнага, якая называлася Альшанская Меншая, а таксама сёлы названыя Каўганцы, Шушвіцы і Крэчуны з усімі іх павіннасцямі. Сама ж камяніца Альшанская Меншая, якая знаходзілася ў Вільні на рынку насупраць ратушы, пасля смерці Мікалая Бральніцкага, скарбнага ВКЛ з 12 мая 1607 г. па 5 мая 1631 г.¹⁸ была ў пажыццёвым трыманні яго жонкі, і толькі пасля яе смерці

¹¹ НГАБ, КМФ-18, воп. 1, спр. 111, арк. 476-478.

¹² Там жа, спр. 114, арк. 538-538адв.

¹³ *Urzednicy centralni...*, s. 157.

¹⁴ Там же, s. 161.

¹⁵ А. Filipczak-Косур, *Skarb Litewski...*, s. 30.

¹⁶ НГАБ, КМФ-18, воп. 1, спр. 119, арк. 338адв.-339.

¹⁷ Там жа, спр. 323, арк. 30.

¹⁸ *Urzednicy centralni...*, s. 183.

перайшла да Станіслава Бейнарта, пры гэтым будынак знаходзіўся ў такім стане, што новы гаспадар вымушаны быў укладзі з уласнай кішэні 975 злотых, 12 грошаў і 9 пенязяў на рамонтную працу, аднак кароль 12 кастрычніка 1641 г. абавязаў падскарбія кампенсаванне выдаткі на дзяржаўную маёмасць¹⁹. Дарэчы, скарбны Станіслаў Бейнарт, таксама ключнік і падключы віленскі і каралеўскі сакратар, 12 красавіка 1645 г. атрымаў за свае заслугі ад караля дазвол на тое, каб пасля яго смерці ягоныя нашчадкі маглі жыць у Альшанскай Меншай камяніцы яшчэ чвэрць года²⁰. Такім чынам урад скарбнага гарантаваў яго ўладальніку не толькі часовае жылло за кошт дзяржавы, але прыносіў сталы прыбытак ад трох вёсак, што не выключае і іншых крыніцаў прыбытку. Выкарыстоўваліся ў якасці жылля і больш спецыфічныя памяшканні. Так, за заслугі перад падканцлерам Яну Фрыльнеру і яго жонцы Барбары было дазволена ад 13 верасня 1634 г. вольна жыць у каралеўскай менніцы (манетны двор) на Нямецкай вуліцы ў Вільні, трымаючы пры сабе ключы ад брамы і форткі²¹.

Наступнай катэгорыяй службоўцаў скарбу былі скарбовыя пісары, якіх адначасова было тры. У кнігах запісаў зафіксаваны толькі адна намінацыя і адзін кансэнс (згода) на перадачу правоў на пасаду пісара, хаця ўсіх прызначэнняў было тры. Так, 15 снежня 1640 г. у адпаведнасці з цэсіяй Францішка Долмата Ісайкоўскага пісарам скарбовым стаў Габрыэль Кімбар, пісар канцылярыі ВКЛ²². Захаваўся таксама каралеўскі кансэнс на перадачу пасады скарбовага пісара ад Паўла Сшэдзінскага свайму сыну Станіславу Яну Сшэдзінскаму 28 сакавіка 1645 г.²³ Адсутнічае ў даследаваных кнігах намінацыя Юзэфу Кланюскаму, полацкаму стольніку²⁴. Апошні меў ужо сталы вопыт працы ў скарбе пры асобе Яраша Валовіча, старасты жамойцкага і падскарбія ВКЛ, які непасрэдна прасіў караля за прызначэнне Ю. Кланюскага 23 лістапада 1618 г. на ўрад полацкага стольніка²⁵.

Яшчэ адной катэгорыяй службоўцаў скарбу ВКЛ, намінацыі якім сустракаюцца ў кнігах запісаў, былі скарбовыя дваране. Колькасць іх вызначыць дастаткова цяжка, паколькі захаваліся дакументы, якія дазваляюць аднавіць толькі адзін ланцужок прызначэнняў. Функцыі скарбовага двараніна, калі абапірацца

¹⁹ НГАБ, КМФ-18, воп. 1, спр. 323, арк. 30-31.

²⁰ Там жа, спр. 119, арк. 259.

²¹ Там жа, спр. 110, арк. 519адв.-520.

²² Там жа, спр. 111, арк. 377адв.-378.

²³ Там жа, спр. 119, арк. 126-127.

²⁴ *Urzednicy centralni...*, s. 116.

²⁵ НГАБ, КМФ-18, воп. 1, спр. 95, арк. 147адв.-148.

толькі на даныя нашых крыніц, выконвалі некалькі чалавек. З 18 жніўня 1631 г. і да смерці ў канцы 1635 г. ці на пачатку 1636 г. дваранінам быў Ян Казімір Пашкевіч. Апошняя згадка ў матэрыялах метрыкі пра Я. К. Пашкевіча паходзіць з прывілеі на скарбовае дваранства і юргельт Мацею Ворбэку Летава (у гэтай намінацыі памылкова пазначана — Літаў), каралеўскаму пакаёваму доктару, выдадзены 12 лютага 1636 г. у Эльблангу²⁶. Прызначэнне скарбовым дваранінам каралеўскага доктара, дарэчы лютэраніна, які раней служыў у Крыштапа Радзівіла, даказвае, што далёка не патрэбы скарбу часам матывавалі выбар караля, бо вядома пра кепскае здароўе Уладзіслава Вазы з маладосці²⁷, а хутчэй жаданне падзякаваць за аказаныя паслугі. Такая тэндэнцыя прасочваецца і пазней. Пасаду гэту М. В. Летаў займаў да 9 студзеня 1647 г., калі каралём быў зацверджаны кансэнс на перадачу правоў на ўрад ад М. В. Летава да яго сына Крыштапа Ворбэка Летава, каралеўскага сакратара, пры гэтым цікава, што сума штогадовага юргельту, прызначанага са скарбу ВКЛ, склала ў намінацыі 170 злотых, а гэта на 10 злотых болей, чым юргельт папярэдніх скарбовых дваран²⁸.

Акрамя вышэйзгаданых у засведчаным 13 верасня 1646 г. каралём лісце Ежы Пашкевічу на перадачу ў арэнду 2 валок ў вёсцы Санчковічах у Пінскім павеце пазначаецца яго службовае становішча: „дваранін і пісар Яго Каралеўскай Мосці скарбовы“²⁹, а ў канфірмацыі ад 22 студзеня 1643 г. рэвізорскага ліста падданым вёскі Войткавіч у Ваўкавыскім павеце згаданы яшчэ адзін скарбовы дваранін — Вацлаў Яўгель³⁰.

Сярод іншых службоўцаў скарбу можна таксама назваць Міхала Казіміра Палупенту, які 15 сакавіка 1641 г. быў намінаваны на скарбовае сакратарства³¹, Мікалая Ахрэмавіча Небярвіцкага, намінаванага па просьбе Мікалая Трызны, падскарбія, на ўрад „генеральства вазноўства скарбовае і для іншых спраў абывацеляў нашых ВКЛ“³². У якасці слуг скарбу ВКЛ выступаюць у дакументах кнігі запісаў Яраш Сямёнавіч Рэўкоўскі — 9 лютага 1633 г.³³ і Адам Шаблоўскі — 18 чэрвеня 1636 г.³⁴ Зразумела, што слуг у скарбе бы-

²⁶ Там жа, спр. 111, арк. 507адв.-508

²⁷ Н. Wisner, *Władysław IV Waza*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1995, s. 149.

²⁸ НГАБ, КМФ-18, воп. 1, спр. 121, арк. 173адв.

²⁹ Там жа, спр. 119, арк. 502-502адв.

³⁰ Там жа, спр. 114, арк. 234адв.-235.

³¹ Там жа, арк. 18-18адв.

³² Там жа, спр. 113, арк. 541адв.

³³ Там жа, спр. 106, арк. 19адв.-21.

³⁴ Там жа, спр. 111, арк. 628адв.-629.

ло значна больш, і яны маглі не належыць да дробнай шляхты ў ад-
розненні ад Я. Рэўкоўскага і А. Шаблюўскага.

Акрамя падскарбіяў, пісараў, дваранаў і іншых службоўцаў, у метрыцы згадваюцца таксама ахоўнікі (stróżowie) каралеўскага віленскага скарбу з вёскі Каўганцы. Гэтым ахоўнікам быў спецыяльна адрасаваны ліст, выдадзены ў Вільні 18 ліпеня 1633 г., паводле якога яны былі вызвалены ад падаткаў і захаваны пры ранейшых правах, якія атрымалі яшчэ ад Жыгімонта Старога ў 1535 г. і былі пацверджаны Жыгімонтам III Вазам 8 красавіка 1595 г., а самі ахоўнікі абавязваліся выконваць свае павіннасці і знаходзіцца ў непасрэдным распараджэнні скарбнага ВКЛ, на той час Станіслава Бейнарта³⁵.

Ацэньваючы ў цэлым кадравую палітыку Уладзіслава Вазы ў адносінах да скарбу ВКЛ трэба адзначыць, што характэрным пры прызначэнні з'яўляецца матывацыя не столькі з пункту гледжання адданасці справе, колькі каралю і дзяржаве (Рэчы Паспалітай) увогуле. Так, Станіслаў Ян Сшэдзінскі намінуецца на скарбовае пісарства не толькі за заслугі свайго бацькі, але і за службу ў харугве Якуба Караля Магдаленскага, што не вельмі стасуецца з працай у скарбе. Нельга не заўважыць, што менавіта ў скарбе досыць частыя былі пераходы пасады (скарбнага, пісара, двараніна скарбу ВКЛ) непасрэдна ад бацькі да сына. Вельмі цяжка казаць пра наяўнасць нейкай сувязі паміж прафесійнымі здольнасцямі і прызначэннем К. В. Летава на ўрад скарбовага двараніна ВКЛ, але, з іншага боку, такая матывацыя павінна была адыгрываць вырашальную ролю пры намінацыі Самуэля Бейнарта на скарбства ВКЛ.

Адным з найбольш распаўсюджаных відаў дакументаў, якія непасрэдна датычыліся дзейнасці скарбу, былі каралеўскія распараджэнні і іх пацверджанні на выдачу юргельтаў, іншымі словамі, штогадовых выплат са скарбу ВКЛ. Адразу заўважым, што выплаты юргельтаў адбываліся непасрэдна з грошай, якія паступалі да так званага надворнага скарбу, намінальна падпарадкаванага надворнаму падскарбію (урадніку на справе толькі тытулярнаму), а фактычна ён знаходзіўся пад даглядам вялікага (земскага) падскарбія ВКЛ³⁶. Гэта пацвярджаецца і тым, што ні разу кароль не звярнуўся па справе выдачы юргельту да надворнага падскарбія, які нават свой уласны юргельт вымушаны быў часам патрабаваць ад вялікага падскарбія праз караля, як гэта адбылося з Багуславам Слушкай, надворным падскарбіем, калі кароль загадаў вялікаму падскарбію 30 кастрычніка 1646 г. выдаць са

³⁵ Там жа, спр. 106, арк. 547адв.-548

³⁶ А. Filipczak-Kocur, *Skarb Litewski...*, s. 13.

скарбу ВКЛ юргельт 1300 злотых за два гады з даты намінацыі на гэту пасаду 23 мая 1645 г.³⁷

Агульная сума выплат юргельтаў з надворнага скарбу ў перыяд праўлення Уладзіслава Вазы вядома толькі часткова з кнігі А. Філіпчак-Коцур, якая апублікавала квітанцыю аб прыбытках і выдатках надворнага скарбу за 1640-1643 гг. з Радзівілаўскага фонду Галоўнага архіва старажытных актаў у Варшаве³⁸. Памеры юргельтаў надворных ураднікаў ВКЛ вызначыў у сваім артыкуле А. Рахуба³⁹. Выдаткі каралеўскага надворнага скарбу на юргельты склалі паводле гэтых даных за тры гады і чатыры месяцы даволі значную суму — 179 992 злотых, ці 14,6 адсотка ўсіх выдаткаў⁴⁰. Аналагічныя даныя ёсць таксама ў квітанцыі падскарбія за надворныя выдаткі ў 1644-1646 гг., якая захавалася ў кнізе запісаў № 119 і якая не была апублікавана і не выкарыстана ў манаграфіі А. Філіпчак-Коцур. Па даных гэтага дакумента з 1645 г. і да 17 снежня 1646 г. падскарбі ВКЛ выдаткаваў на юргельты 97 709 злотых, 19 грошаў і 9 пенязяў⁴¹. На 1645-1646 гг., такім чынам, прыходзілася прыблізна па 49 000 злотых, прызначаных на юргельты. Сума выдадзеных грошай, якая атрымліваецца пры аб'яднанні даных скапіраваных у кнізе запісаў юргельтаў за адпаведныя гады значна меншая, чым пазначана ў квітанцыі. Такія разыходжанні былі выкліканы тым, што ў метрыку траплялі пераважна толькі „новыя” юргельты, пацверджанні старых і, часам, перадача „пенсіі” чарговай асобе. У сувязі з юргельтамі варта нагадаць яшчэ адзін каштоўны дакумент — гэта распараджэнне караля, накіраванае падскарбію М. Г. Трызне ад 7 сакавіка 1647 г., якім забараняецца па прычыне празмерных выплат са скарбу, з-за якіх каралю не хапала сродкаў нават на самыя звычайныя рэчы, выдаваць са скарбу грошы „za listami otworzystymi u zawartemi z pieczęcią WXL rokoiową”, за выключэннем „ардынарных” юргельтаў ураднікаў ВКЛ і каралеўскага двара, пачынаючы ад дня св. Яна ў 1647 г. і да такога ж дня 1651 г.⁴² Асобна агаворвалася, што трымальнікі сталовых добраў, якія б пажадалі ўзяць з прыбыткаў сабе юргельт, павінны былі спачатку прывесці ўсю суму да скарбу, а потым з яе падскарбі мог рабіць выплату. Такім чы-

³⁷ НГАБ, КМФ-18, воп. 1, спр. 119, арк. 550адв.

³⁸ А. Filipczak-Kocur, *Skarb Litewski...*, s. 25-26.

³⁹ А. Rachuba, *Urzednicy nadworni Wielkiego Księstwa Litewskiego w latach 1569-1795: struktura społeczna i drogi awansu*, [w:] *Urzędy dworu monarszego dawnej Rzeczypospolitej i państw ościennych*, Kraków 1996, s. 56-71.

⁴⁰ А. Filipczak-Kocur, *Skarb Litewski...*, s. 26.

⁴¹ НГАБ, КМФ-18, воп. 1, спр. 119, арк. 557-559.

⁴² Там жа, спр. 119, арк. 931адв.-932.

нам касаваліся і адтэрміноўваліся ўсе „неардынарныя” выплаты, сярод якіх маглі быць і юргельты.

Прывілеі, ці лісты, на атрыманне юргельта са скарбу ВКЛ сустракаюцца дастаткова часта і амаль ва ўсіх кнігах запісаў, акрамя тых, дзе канцлерам ці падканцлерам фіксаваліся ўпісы ў метрыку. Назва такіх дакументаў у большасці выпадкаў стандартна пачыналася са слова „Jurgelt...” ці яго ўтрымлівала. Візраваліся такія дакументы каралём і адным з пісараў. Пры аналізе кніг запісаў метрыкі менавіта на прадмет наяўнасці прывілеяў на атрыманне юргельтаў заўважаецца выразная тэндэнцыя да колькаснага скарачэння апошніх. Найболей юргельтаў са скарбу ВКЛ было скапіравана ў першыя два гады праўлення Уладзіслава Вазы (1633 г. — 11 і 1634 г.— 11), а ў матэрыялах за 40-я гады XVII ст. яны сустракаюцца дастаткова рэдка. Раствлумачыць гэта можна значнымі фінансавымі праблемамі скарбу ВКЛ у другой палове праўлення Уладзіслава Вазы.

Паводле існаваўшай у той час практыкі права на атрыманне юргельта са скарбу надавалася каралём непасрэдна разам з прызначэннем на пасаду, але ў намінацыйных прывілеях толькі часам пазначалася сума, якую належыла атрымліваць. Магчыма, гэта і ёсць тыя „ардынарныя” юргельты для ўраднікаў ВКЛ. Дакументаў на юргельт цэнтральным ураднікам ВКЛ, асобных ад намінацыйных прывілеяў, у кнігах запісаў вельмі мала. Так, 23 сакавіка 1633 г. кароль прызначыў Крыштапу Радзівілу, за панесеныя ў апошняй маскоўскай вайне выдаткі, дадатковы штогадовы юргельт са скарбу ў памеры 2000 злотых, акрамя ўжо таго, што меў „на польнай булаве”⁴³. Спецыяльным лістом да падскарбія Уладзіслаў Ваза загадаў выдаваць штогод 21 злоты Бэрэнту Вогту, пачтару ВКЛ⁴⁴, і выплаціць належны юргельт Б. Служцы, надворнаму падскарбію⁴⁵. Абавязковы характар мела пазначэнне сумы юргельта ў прывілеях на пасады абслугі віленскага замка. Так, новапрызначанаму 19 ліпеня 1633 г. садоўніку віленскага замка Матэвушу Рашкевічу са скарбу выдавалася штогод па 300 злотых⁴⁶, а прызначаным 7 жніўня 1634 г. віленскаму столяру Габрыэлю Лорэнсу і шкляру Пятру Рэхоўскаму быў дадзены юргельт па 100 злотых⁴⁷. Варотніцтва віленскага замка таксама аплачвалася юргельтам у 100 злотых⁴⁸.

⁴³ Там жа, спр. 106, арк. 257-257адв.

⁴⁴ Там жа, спр. 119, арк. 357.

⁴⁵ Там жа, арк. 550адв.

⁴⁶ Там жа, спр. 106, арк. 549адв.

⁴⁷ Там жа, спр. 111, арк. 138-138адв.

⁴⁸ Там жа, спр. 113, арк. 309-309адв.

Юргельты на пэўную суму са скарбу выдаваліся звычайна „да жывата”, хаця сустракаюцца таксама наданні з фармулёўкай „да распараджэння” (do dispositiey naszey)⁴⁹. Сустракаюцца ў прааналізаваных кнігах запісаў таксама пацверджанні прывілеяў на атрыманне юргельта, выдадзеныя яшчэ Жыгімонтам Вазам, але такіх адзінок⁵⁰.

Паколькі большасць з прывілеяў на юргельты, якія захаваліся ў кнігах запісаў, мела аказіяльны характар і не была звязана з пэўнай пасадай ці функцыяй, то пасля смерці „ўладальніка” выплаты юргельта прыпыняліся, а ў скарбе скасоўваўся і адпаведны артыкул выдаткаў. Але так было не заўсёды. Напрыклад, пасля смерці нейкага Заклікі, які атрымліваў са скарбу штогод 300 злотых, сума была падзелена паміж Янам Якалкоўскім і Янам Яжэўскім, значыць, кожны атрымаў па 150 злотых, якія яны павінны былі атрымліваць у скарбе ў дзень св. Марціна, пра што сведчаць адпаведныя прывілеі ад 30 снежня 1633 г.⁵¹ За абодвух у караля прасіў Крыштап Радзівіл, польны гетман ВКЛ.

Як і адносна іншых форм паступлення прыбыткаў, адносна юргельта дзейнічала права цэсіі, г.зн. перадачы яго ад адной асобы да іншай, канешне, пры згодзе караля. Так, 19 лютага 1633 г. Ян Станіслаў Сапега, вялікі маршалак ВКЛ, атрымаў кансэнс на перадачу Ераніму Хадкевічу правоў на юргельт, які ён атрымліваў з прыбыткаў магілёўскай эканоміі ў памеры 2000 злотых⁵². Юргельт са скарбу можна было таксама абмяняць на іншую крыніцу прыбыткаў. Так, 19 ліпеня 1633 г. кароль адначасова падпісаў прывілей Станіславу Бральніцкаму, віленскаму стольніку і каралеўскаму сакратару, на перадачу 300 злотых юргельта са скарбу ВКЛ свайму брату Яну Бральніцкаму⁵³ і адпаведны дакумент Я. Бральніцкаму, паводле якога С. Бральніцкаму перадаваліся вёскі Вежанцы, Папелі і Шуданцы⁵⁴. Юргельт можна было, як і нерухомую дзяржаўную маёмасць, перадаць жонцы. Так, за заслугі Габрыэля Сірэдона яго юргельт (pensio) са скарбу ВКЛ, 400 злотых, быў 30 сакавіка 1646 г. перададзены жонцы Кацярыне Бурынге, пра што сведчыць адпаведны дакумент у метрыцы⁵⁵.

У прывілеях на юргельт агавораны і прычыны яго надання. У перыяд ваенных дзеянняў часцей новымі юргельтчыкамі становіліся ваенныя, пра што гаворыцца ў змесце дакументаў. Юргельтам у 200

⁴⁹ Там жа, спр. 110, арк. 271адв.

⁵⁰ Там жа, спр. 119, арк. 989адв.

⁵¹ Там жа, спр. 110, арк. 271адв., 277-277адв.

⁵² Там жа, спр. 106, арк. 88-89.

⁵³ Там жа, арк. 552адв.-553.

⁵⁴ Там жа, арк. 553адв.

⁵⁵ Там жа, спр.119, арк. 108-108адв.

злотых былі аплачаны паслугі Сулімана Рубая, пісара і арабскага перакладчыка⁵⁶, а „чалавеку маскоўскага народу” Івану Касаткіну, які дабравольна перабег у Рэч Паспалітую і верна ёй службыў, 30 красавіка 1639 г. кароль загадаў выдаваць штогод па 500 злотых⁵⁷. Часам юргельт быў сродкам падтрымкі пры цяжкім матэрыяльным становішчы. Так, 31 мая 1633 г. кароль падпісаў два лісты, на падставе якіх падскарбі павінен быў выдаваць штомесяц па 12 злотых удовам Вігантовай і Радовай „на выратаванне і харчаванне”⁵⁸.

Грошы юргельтчыкі атрымлівалі, відавочна, непасрэдна ў Вільні ў скарбовых установах у дзень св. Марціна (25 кастрычніка) ці радзей, св. Міхала (29 верасня), што не заўсёды, але дастаткова часта пазначаецца ў дакументах. Калі ж у лісце да падскарбія агаворвалася, што юргельт прызначаўся з прыбыткаў пэўнай дзяржаўнай маёмасці, то выплата магла адбывацца не толькі ў скарбе. Магчыма, па гэтай прычыне ў лісце на юргельт (500 злотых) з прыбыткаў слонімскага староства Каспару Панятоўскаму, каралеўскаму пакаёваму двараніну, асобна пра гэта распараджэнне паведамляецца Аляксандру Людвіку Радзівілу, маршалку ВКЛ і слоніскаму староце⁵⁹. Памеры выплат, калі абапірацца толькі на матэрыялы кнігі запісаў, не былі вялікімі і вагаліся ад некалькіх дзесяткаў злотых да некалькіх тысяч, але большасць укладвалася ў суму да 500 злотых.

Дзяржава аказвала са скарбу ВКЛ грашовую падтрымку Каталіцкай царкве, але гэта было адраснае і нязначнае фінансаванне. Так, 18 жніўня 1636 г. берасцейскія бернардынцы атрымалі „да волі і ласкі нашай” штогадовыя 500 злотых з прыбыткаў берасцейскай эканоміі⁶⁰, а 25 чэрвеня 1644 г. „пэўная пенсія” была нададзена са скарбу ВКЛ на бурсу аршанскіх езуітаў⁶¹. Пацвердзіў Уладзіслаў Ваза 9 ліпеня 1633 г. прывілей каралевы Боны і Сцяпана Баторыя на 13 коп грошаў, якія выдаваліся са скарбу на пінскую царкву⁶².

Дастаткова вострай праблемай скарбовай сістэмы Рэчы Паспалітай увогуле і ВКЛ у прыватнасці быў своечасовы збор ухваленых соймам падаткаў. Пэўныя паветы маглі гадамі не выплачваць у скарб падаткаў, паколькі спецыфіку дзяржаўнага ладу характарызавала значная залежнасць каралеўскай улады ад рашэнняў агульных соймаў Рэчы Паспалітай і залежнасць апошніх ад пвятовых соймаў. Але не толькі пвятовыя ўлады стваралі для скар-

⁵⁶ Там жа, спр. 110, арк. 274.

⁵⁷ Там жа, спр. 113, арк. 259адв.-260.

⁵⁸ Там жа, спр. 110, арк. 53адв.-54.

⁵⁹ Там жа, спр. 111, арк. 402адв.-403.

⁶⁰ Там жа, спр. 111, арк. 706адв.-707.

⁶¹ Там жа, спр. 114, арк. 586адв.-587.

⁶² Там жа, спр. 106, арк. 473адв.-475адв.

бу праблемы. Самі абывацелі-шляхта неахвотна выплачвалі падаткі. Напрыклад, толькі ў канцы 1646 г. была залічана ў скарбе Балтазару Кунцэвічу, ашмянскаму падстарасце, рэшта грошаў (4138 злотых і 15 грошаў) за пабор, які недазбіралі паборцы Андрэй Адляніцкі-Пачобут, Мікалай Вілчак, Тамаш Астроўскі і Андрэй Вечаны яшчэ да 1638 г. Пры гэтым з агульнай сумы, належнай у скарб, падстараста пакінуў на 2138 злотых і 15 грошаў ўласных абліг⁶³. Часам самі павятовыя паборцы (збіральнікі падаткаў) неахайна выконвалі свае функцыі. Улады, тым не менш, мелі адносна надзейныя спосабы вяртання затрыманых грошаў. У кнігах запісаў захавалася некалькі адпаведных распараджэнняў Уладзіслава Вазы адносна смаленскіх паборцаў. Так, 13 ліпеня 1633 г. кароль падпісвае ліст Яну Малышцы, жаўнеру харугвы Аляксандра Корвіна Гасеўскага, на „даходжанне правам” 2390 злотых ад нашчадкаў Станіслава Крыцкага, які быў вінаваты скарбу за збор у Смаленскім ваяводстве⁶⁴, а значна пазней, 8 чэрвеня 1647 г., Я. Сшэдзінскі, скарбовы пісар, атрымаў аналагічны дазвол адсуджваць сабе пусташы Піліна і Ананіна ў Смаленскім ваяводстве, а таксама Навумава і Шуціна ў Сярпейскім уездзе, якія належылі таму ж С. Крыцкаму, паборцы, які не разлічыўся са скарбам⁶⁵. У іншага смаленскага паборцы Аляксандара Брылеўскага, які быў вінаваты скарбу пэўную рэшту яшчэ з пабора 1626 г., дэкрэтам Скарбовага Трыбуналу былі канфіскаваны ўсе добра ў Смаленскім ваяводстве, а потым кароль перадаў іх 2 жніўня 1645 г. Я. Сшэдзінскаму⁶⁶.

З-за нерэгулярнага і нясвоечасовага паступлення падаткаў, асабліва падчас вайны, кароль быў вымушаны часта пазычаць грошы ў сваіх жа падданных, пры гарантыі іх вяртання. Так, у „асэкурацыі” ад 12 жніўня 1634 г. Уладзіслаў Ваза пацвярджаў Крышціну Кіршэнштэйну, паюрскаму цівуну і адміністратару магілёўскай эканоміі, права выбраць з прыбыткаў магілёўскай эканоміі за 1634 г. 15 000 злотых, якія былі пазычаны на тое, каб пасля першых перамог „рушыць далей да непрыяцельскай зямлі”⁶⁷. Таму не выпадкова, што само адміністратарства магілёўскае разам са штогадовым прыбыткам у 4000 злотых, пасля смерці Льва Сапегі, яшчэ 6 жніўня 1634 г. пераходзіць да К. Кіршэнштэйна⁶⁸. Захаваліся ў матэрыялах метрыкі таксама сведчанні аб пазыцы пэўнай сумы ў вядомых

⁶³ Там жа, спр. 119, арк. 613-613адв.

⁶⁴ Там жа, спр. 106, арк. 636-637.

⁶⁵ Там жа, спр. 119, арк. 907-907адв.

⁶⁶ Там жа, арк. 418-418адв.

⁶⁷ Там жа, спр. 107, арк. 40адв.-41.

⁶⁸ Там жа, спр. 111, арк. 135-136.

віленскіх яўрэяў Самуэля і Лазара Майжэшовічаў, каралеўскіх фактараў⁶⁹. На ўласныя патрэбы двара кароль пазычаў і ў самога падскарбія. Адпаведныя „асэкурацыі” капіраваліся ў метрыку. Так, 19 жніўня 1645 г. кароль гарантаваў Гэдэону Трызне, які адлічыў „do rokoju naszego” 70 000 злотых з уласнай кішэні, што грошы падскарбі верне сабе з падаткаў каралеўскіх эканоміяў (у першую чаргу магілёўскай), якія пачнуць збіраць з дня св. Міхала ў 1645 г.⁷⁰, а ў наступным годзе падскарбі пазычыў каралю яшчэ 6000 злотых, выбіраць якія яму трэба было з кобрынскай эканоміі, пра што сведчаць „асэкурацыя” ад 17 чэрвеня 1646 г.⁷¹

Фіксаваліся ў кнігах запісаў таксама выпадкі перадачы ў арэнду каралеўскіх эканомій. У першую чаргу гэта датычылася магілёўскай, гарадзенскай, брэсцкай эканомій, якія складалі аснову прыбыткаў каралеўскага надворнага скарбу. Адзначыць варта той факт, што з 40-х гадоў XVII ст. эканоміі і іншыя добра кароль перадаваў у арэнду вялікаму падскарбію, што было сведчаннем значнай фінансавай залежнасці Уладзіслава Вазы асабіста ад падскарбія. Так, яшчэ 6 лістапада 1644 г. у арэнду на 4 гады была здадзена Г. М. Трызне кобрынская эканомія⁷², 27 чэрвеня 1646 г. яму ж працягваецца тэрмін арэнды на брэсцкую эканомію⁷³, 28 лютага 1647 г. на 4 гады здадзена гродзенская эканомія⁷⁴, 7 лістапада 1647 г. на такі ж тэрмін магілёўская⁷⁵. Сумы выплат у скарб ВКЛ за год арэнды асобных эканомій складалі: за магілёўскую — 150 000 злотых, гродзенскую — 40 000 злотых, брэсцкую — 30 000 злотых.

Найбольшую інфармацыйную нагрузку і, адпаведна, каштоўнасць для вывучэння фінансавай сітуацыі ў ВКЛ, як паказвае даследаванне А. Філіпчак-Коцур, маюць квіты (справаздачы) падскарбіх па выніках іх дзейнасці ад часу ўхвалы на сойме падаткаў і да наступнага сойма. Квітамі ў метрыцы называюцца не толькі залічаныя разлікі падскарбіх, але і разлікі прыватных асоб, зацверджаныя каралём. Капіраванне квітоў у метрыку, нягледзячы на іх значны аб’ём, было нормай для канцылярыі ВКЛ у першай палове XVII ст. На жаль, толькі квіты першай траціны XVII ст. дачакаліся публікацыі.

Структура фармуляра квітоў стандартная. У пачатковым працяку пасля інскрыпцыі ідзе абазначэнне дня, калі прадскарбі ра-

⁶⁹ Там жа, спр. 107, арк. 16адв.-17.

⁷⁰ Там жа, спр. 119, арк. 418адв.-419.

⁷¹ Там жа, арк. 538адв.

⁷² Там жа, спр. 114, арк. 643-644 адв.

⁷³ Там жа, спр. 119, арк. 638-639адв.

⁷⁴ Там жа, арк. 794-795.

⁷⁵ Там жа, арк. 1016-1016адв.

біў справаздачу, а далей пералічваюцца ўсе паступленні і выдаткі, нават вельмі дробныя. Спецыфіка квітоў „з лічбы сталовай” у тым, што ў іх пералічваюцца імёны дэпутатаў, якіх кароль сам прызначаў для „слухання” справаздачы. Абавязковай часткай квіта з’ўляецца дыспазыцыя, у якой кароль вызваляў падскарбія, скарбнага і іншых супрацоўнікаў канцылярыі, а таксама іх сем’і ад прэтэнзій з боку дзяржавы, г.зн., квітаваў падскарбія. Упіс у метрыку квітоў, на нашу думку, нават не столькі меў на мэце захаваць вынікі дзейнасці падскарбія, колькі быў метаўкіта гарантыяй ад магчымых прэтэнзій у будучым.

У кнігах запісаў метрыкі за 1633-1648 гг. захаваліся 6 квітоў падскарбіх (2 — С. Паца, 3 — М. Трызны і 1 — Г. М. Трызны) з прыбыткаў і выдаткаў земскага скарбу ВКЛ:

1. Справаздача С. Паца на каранацыйным сойме, які адбываўся 8 лютага 1633 г. — 17 сакавіка 1633 г., зацверджаная 15 сакавіка 1633 г. (кн. зап. № 106, арк. 211-215);

2. Справаздача С. Паца на ардынарным сойме, які адбываўся 3 студзеня 1635 г. — 17 сакавіка 1635 г., зацверджаная 9 сакавіка 1635 г. (кн. зап. № 111, арк. 293адв.-299адв.);

3. Справаздача М. Трызны на ардынарным сойме, які адбываўся 20 студзеня 1637 г. — 4 сакавіка 1637 г., зацверджаная 9 сакавіка 1637 г. (кн. зап. № 113, арк. 43адв.-44);

4. Справаздача М. Трызны на ардынарным сойме, які адбываўся 5 кастрычніка 1639 г. — 16 лістапада 1639 г., зацверджаная ў лістападзе 1639 г. (кн. зап. № 113, арк. 543адв.-545);

5. Справаздача М. Трызны на ардынарным сойме, які адбываўся 19 красавіка 1640 г. — 1 чэрвеня 1640 г., зацверджаная 6 чэрвеня 1640 г. (кн. зап. № 113, арк. 546-547);

6. Справаздача Г. М. Трызны на ардынарным сойме, які адбываўся 13 лютага 1645 г. — 27 сакавіка 1645 г., зацверджаная 9 красавіка 1645 г. (кн. зап. № 119, 167-168).

Не захаваліся ў метрыцы толькі земскія справаздачы Мікалая Кішкі, пра падскарбства якога ўвогуле „нельга сказаць нічога канкрэтнага”⁷⁶. Акрамя гэтага ў кнізе № 119 захаваліся копіі квітоў, датычных надворнага скарбу ВКЛ:

1. Квітанцыя Янушу Кішцы, вялікаму гетману за нябожчыка Мікалая Кішку, былога падскарбія, зацверджаная 20 снежня 1646 г. (кн. зап. № 119, арк. 555-557);

2. Квітанцыя Г. М. Трызне па фінансавым становішчы надворнага скарбу за час ад красавіка 1644 г. да 17 снежня 1646 г. (кн. зап. № 119, арк. 557-559).

⁷⁶ А. Filipczak-Kocur, *Skarb Litewski...*, s. 30.

Даняя аб прыбытках і выдатках земскага скарбу ВКЛ, узятыя з квігоў, якія былі скапіраваны ў кнігі запісаў, былі зведзены намі ў табліцу:

Квіг	Прыбыткі скарбу ВКЛ	Выдаткі скарбу ВКЛ
За 1632-1633 гг.	459 009 зл., 14 гр., 15 пн.	454 958 зл., 1 гр., 13 і 1/5 пн.
За 1633-1635 гг.	2 216 269 зл., 23 гр., 6 пн.	2 427 180 зл., 2 гр., 16 пн.
За 1635-1637 гг.	740 699 зл., 16 гр., 11 і 1/4 пн.	345 811 зл., 7 гр., 6 пн.
За 1638-1639 гг.	277 430 зл., 5 гр., 1 і 1/2 пн.	297 694 зл., 30 гр., 3 пн.
За 1639-1640 гг.	31 265 зл., 18 гр., 12 і 1/2 пн.	35 898 зл., 25 гр., 1 і 1/2 пн.
За 1643(1638)-1645 гг.	44 581 зл., 6 гр., 11 і 1/8 пн.	18 108 зл., 23 гр., 6 і 1/6 пн.

У табліцы прыведзены толькі агульныя паказчыкі аб фінансавай дзейнасці падскарбіх, але ў саміх квігах, зразумела, больш падрабязна распісаны ўсе крыніцы прыбыткаў і артыкулы выдаткаў з пазначэннем канкрэтных сум. Усе даняя ў табліцы ўзяты непасрэдна з квігоў за адпаведныя гады, акрамя сумы выдаткаў М. Трызны за 1638-1639 гг., што тлумачыцца адсутнасцю ў мікрафільме НГАБ у Мінску здымка адваротнага аркуша 545, на якім якраз і канчаецца тэкст квіга. Аднавіць суму выдаткаў нам дапамагла справаздача за 1639-1640 гг., дзе пазначана, што падскарбі ўключыў у выдаткі і суму папярэдняга дэфіцыту, які склаў 20 264 зл., 25 гр., 1 і 1/2 пн. Яшчэ адна заўвага да квігоў — гэта пэўнае разыходжанне іх з данымі, якія падаюцца ў манаграфіі А. Філіпчак-Козур. Так, напрыклад, прыбыткі і выдаткі скарбу ВКЛ паводле крыніц польскай даследчыцы ад сойму 1635 г. (II) і да сойму 1637 г. (I) склалі адпаведна 740 698 і 322 252 злотых⁷⁷, што крыху не адпавядае даным „метрычных” квігоў. Відавочна, што даследчыцай не былі выкарыстаны даняя квігоў, якія захаваліся ў метрыцы.

У наступнай табліцы прадстаўлены прыбыткі і выдаткі скарбу ВКЛ з квігоў (у крыніцы — квітанцый) па выніках працы надворнага скарбу ВКЛ:

Квіг	Прыбыткі надворнага скарбу ВКЛ	Выдаткі надворнага скарбу ВКЛ
За 1643 – пач. 1644 гг.	683 008 зл., 21 гр., 16 пн.	745 224 зл., 7 гр., 4 і 3/4 пн.
За 1644-1646 гг.	1 338 048 зл., 2 гр., 10 і 5/24 пн.	1 440 268 зл., 8 і 3/8 пн.

Два квіты падскарбіх па выдатках надворнага скарбу, якія былі скапіраваны ў метрыку, крыху адрозніваюцца паміж сабой. Калі справаздача Г. М. Трызны ў цэлым адпавядае структуры земскіх квігоў, то справаздача за 1643-1644 гг. мае спецыфічны характар. Па-першае, справаздача за 1643-1644 гг. па выніках дзейнасці

⁷⁷ Тамże, s. 95-96.

М. Кішкі слухалася перад вызначанымі дэпутатамі Станіславам Пэтраконскім, холмскім біскупам, Станіславам Ласкоўскім, варшаўскім кашталянам, і Антоніем Янам Тышкевічам, надворным маршалкам ВКЛ толькі 17 снежня 1646 г., г.зн., ужо пасля смерці самога падскарбія, які памёр 31 сакавіка 1644 г.⁷⁸ Па-другое, прадстаўлялі квіганцыю, як і вызваліліся ад прэтэнзій з боку караля брат М. Кішкі — Януш Кішка і скарбны С. Бейнарт. Па-трэцяе, у квіце асобна распісаны выдаткі, якія былі зроблены падскарбім і асобна скарбным. Даныя квіганцый таксама не былі, на жаль, выкарыстаны ў адзінай манаграфіі па праблеме гісторыі скарбу ВКЛ.

Такім чынам, можна з упэўненасцю канстатаваць, што кнігі запісаў метрыкі ВКЛ за перыяд праўлення Уладзіслава Вазы з’яўляюцца каштоўнай крыніцай для вывучэння гісторыі скарбу ВКЛ. Аналіз дакументаў дазваляе сцвярджаць, што ў канцылярыі ВКЛ на працягу праўлення Уладзіслава IV Вазы, як і ўвогуле ў першай палове XVIII ст., працягвалі капіраваць дакументы, датычныя розных аспектаў дзейнасці скарбу ВКЛ. Найбольшую інфармацыйную каштоўнасць маюць захаваныя справаздачы падскарбіх, пры гэтым трэба адзначыць, што ў кнігах запісаў яны захаваліся не ўсе. Матэрыялы метрыкі пацвярджаюць думку, што асабліва ў апошнія гады праўлення Уладзіслава Вазы дзяржаўны скарб перажываў не лепшы перыяд. Пра гэта сведчаць дзве справаздачы па выніках дзейнасці надворнага скарбу ВКЛ, якія з’яўляюцца, у прынцыпе, выключэннем у масіве дакументаў метрыкі за першую палову XVII ст. Прадстаўлены матэрыял дазволіць таксама скарэктаваць вядомы матэрыял па выніках фінансавай дзейнасці падскарбіх ВКЛ у 1632-1648 гг.

Streszczenie

Skarb i kancelaria Wielkiego Księstwa Litewskiego były instytucjami ściśle ze sobą powiązanymi. Związek ten był także wymuszony i tą zależnością, że żadna z wymienionych instytucji nie mogła istnieć niezależnie od siebie. *Metryka* WKL zawierała kopie wszystkich dokumentów skarbowych, co obecnie stanowi znakomity materiał źródłowy do poznania dziejów ekonomicznych państwa. Dokumenty do historii skarbu w księgach *Metryki* z czasów panowania Władysława Wazy można systematyzować według następującego układu: nominacje na stanowiska związane z zarządzaniem skarbem, przywileje ekonomiczne, rozporządzenia i konfirmacje króla dotyczące spraw jednostkowych, sprawozdania podskarbich podczas obrad sejmowych. Na podstawie tych dokumentów można także precyzyjnie określić kategorie urzędników skarbowych i ich kompetencje. Najważniejsze jednak informacje dotyczą polityki skarbowej króla i poglądów ekonomicznych jego otoczenia.